

Bursa Şer'iyeye Sicillerindeki Arapça Kayıt Örnekleri

(1008-1009/1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyeye Sicili Örneği)

Arabic Records Examples in Bursa Sharia Court Rulings (Judicial Record of Bursa No. B-18, Dated
1008-1009 / 1599-1600)

Habibullah HABİB

Öğr. Gör., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Bölümü,
Instructor, Marmara University Faculty of Theology, Department of Islamic History
Istanbul / Turkey

habibullah.habib@marmara.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-5532-012X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 14 Ekim / October 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 06 Aralık / December 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Aralık / December 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Habib, Habibullah. "Bursa Şer'iyeye Sicillerindeki Arapça Kayıt Örnekleri (1008-1009/1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyeye Sicili Örneği). *Van İlahiyat Dergisi*, 8/13(Aralık 2020): 217-243.

İntihal: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by turnitin. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/vanid> | mailto: vanyuifd@yyu.edu.tr

Copyright © Published by Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /

Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Theology, Van, 65080, Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All rights reserved.

Özet*

Osmanlı şer'iyeye sicillerinin bir kısmı Arapça olarak tutulduğu için söz konusu dile hâkim olamayanlar pek yararlanamamaktadırlar. Arapça kayıtlardan istifade etme ve bunların tercümesi ek bir uzmanlık gerektirir. İstanbul kadı sicilleri dahil birkaç örnek dışında bu alanda pek çalışılmamıştır. Bu makalemizde, Arapça siciller üzerinde çalışacaklar için Bursa B-18 numaralı sicilden nitelikli kayıt örnekleri seçilerek günümüz Türkçesi'ne tercüme edilmiştir. Bunun yanında bir kaydın muhteva açısından hangi konuları içerdiğine de değinilmiştir. Ayrıca sicilde yer alan Arapça methiye ve lakaplar da günümüz Türkçesi'ne çevrilmiştir. Sicillerde, Arapça kayıtlar belli bir kalıp içerisinde tutulduğundan, yapılan tercüme örneklerinin, benzer konularda çalışma yapan araştırmacılara kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Arapça, Kayıt, Şer'iyeye Sicilleri.

Arabic Records Examples in Bursa Sharia Court Rulings (Judicial Record of Bursa No. B-18, Dated 1008-1009 / 1599-1600)

Abstract

Some of the Ottoman legal/judicial rulings and records were recorded in Arabic, so it was difficult for those who did not have sufficient knowledge of this language to benefit from these records. In order for us to be able to benefit from it and translate it, it is necessary to have professionalism and specialization in the Arabic language. It is for this reason that we see many Arabic legal records - even those in Istanbul from court rulings - that have not yet been translated.

In this article, Record No. B-18 was chosen for study as an example of Ottoman records written in Arabic and translated into contemporary Turkish for understanding. The topics discussed in these records and judgments are also clarified. In addition, Arabic praises and nicknames in the record are also translated into Turkish. Also, because these Arabic documents were registered in the Ottoman records in a

* Bu makale, *h.1008-1009/m.1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyeye Sicilinin Tasnifi ve Fıkıh İlmi Açısından Tahlili*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul 2019) başlığıyla hazırladığımız yüksek lisans tezinden çıkartılmıştır.

certain way and in well-known formats, this helped researchers to benefit from the records and other legal restrictions and made it easier for them to search.

Keywords: The Ottoman Empire, Arabic, document, judicial records.

Giriş

İnsanların haklarını koruyup adaleti tevzi edecek olan “Adli yargı birimi” bir devletin en önemli müesseselerinden biri sayılır. Bu sebepten dolayı asr-ı saadetten itibaren İslam devletlerinde bu konuya özel önem gösterilerek adaletin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için her türlü tedbir alınmıştır. Bu tedbirlerden birisi mahkeme kayıtlarının tutulmasıdır. Osmanlı Devleti’nde Şer’iyye sicilleri¹ gayet sağlıklı bir şekilde tutularak adalet düzenin sürdürülmesi sağlanmıştır. Osmanlı şer’iyye sicilleri, genel olarak şer’î mahkemenin verdiği hükümleri, şer’î mahkemenin kayıtlarını, şer’î mahkemeye ulaşan fermanları ve çeşitli fikhî konuları içermektedir.

Döneminin hukuk anlayışına ışık tutan sicillerin, muhteva itibariyle konularına göre tahlil edilerek araştırmacılara sunulması gerekmektedir. İlgili dönemde Fıkıh ilminin nasıl uygulandığı ve adaleti nasıl tevzi ettiğinin ortaya konulmasında, şer’iyye sicilleri incelenip tahlil edilerek örneklerle açıklanmasının çok önemli bir yeri vardır. Bu bize ayrıca, sosyal süreklilik bakımından devamı olduğumuz önceki nesillerimizin hukuk ve adalet sahasındaki tecrübelerinden günümüzde faydalanma imkânı sunar. Şer’iyye sicillerinde bir kayıt sadece tek bir konuyu değil, aynı zamanda ana konu yanında birkaç yan konuyu da içerebilmektedir. Bu makalede farklı örnek kayıtlar gösterilerek bu hususun ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Ayrıca şer’iyye sicillerinin bir kısmı Arapça tutulduğu için bazı araştırmacı onlardan yararlanamamaktadır. Arapça kayıtlardan yararlanma ek bir uzmanlık gerektirmektedir. Bu alanda araştırmacılara yol gösterecek kılavuz eksikliği de barizdir. Şu ana kadar İstanbul kadı sicilleri dahil birkaç örnek dışında pek çalışılmamış ve maalesef ortak bir üslup ve tarz ortaya konulmamıştır. Bazı araştırmacılar Arapça kayıtların Türkçe tercümesinde olduğu gibi tercüme etmek yerine nitelikli çeviri yapmak kaygısıyla biraz ağır Osmanlı Türkçesi’ne benzer bir Türkçe ile tercüme etmişler. Ancak bilindiği üzere siciller daha çok klasik devirde Arapça olarak kaydedilmiştir. Klasik devirde “Osmanlı Türkçesi” ayrı bir dil olarak algılanmamış,

¹ Şer’iyye sicillerine, sicillât-ı şer’iyye, kadı defterleri, mahkeme defterleri, sicillât defteri, kadı sicilleri, defâtir-i şer’iyye, kadı divanı, mahkeme kayıtları ve zapt-ı vakâyı’ sicilleri de denilmektedir.

“Elsine-i selase” olarak bilinen üç dilden (Türkçe, Farsça ve Arapça) oluşan bir karışım olarak görülmüştür. Bu sebepten ötürü bu tür tercümelere, Arapça’ya hâkim olmayan özellikle alan dışındaki konuya ilgililer istifade edemeyecekler. Kimi araştırmacılar ise Arapça kayıtları tam tercüme etmek yerine sadece muhtevasını özetlemişlerdir. Bu çalışmalar maalesef eksik kalmaktadır.² Öte yandan Osmanlı diplomatik Arapçasıyla uğraşan Arap dili filologları için de Arapça kayıtlar önem arz etmektedir. Bundan dolayı makalemizde hem söz konusu filologlara örnek metin olarak hem de Arapça’ya hâkim olmayan sosyal bilim alanlarındaki diğer araştırmacılara, ayrıca alan dışı konu ilgililerine yardımcı olmak amacıyla Bursa B-18 numaralı sicilden seçilen bazı nitelikli örnek kayıtlar, temel terim ve özelliklerine dikkat edilerek sicilde yer alan Arapça methiye ve lakaplar günümüz Türkçesine tercüme edilmiştir. Ancak seçilen nitelikli örnek kayıtlar aktarılırken kayıtların sonunda bulunan Şühüdül -hâle³ yer verilmemiştir.

Elinizdeki makalede yer verilen sicil kayıtları, imkan nisbetinde hatasız bir şekilde okunup bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Kayıtların metni hakkında hiçbir

² İlgili çalışmalar için bkz. Mehmet Akman, “İstanbul Kadı Sicillerindeki Arapça Kayıt Örnekleri”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 8 (Güz 2009): 7-22; İsmail Güler, “Bursa Sicillerinden Arapça Kayıt Örnekleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/2 (2005): 113-132; Şevket Barcadurmuş, *Bursa Şer'iyeye Sicillerindeki Hiciri 1117-1121 Tarih ve 189/412 nolu Defterin İslam Hukuku Açısından Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1989), 23-80; İSAM, İstanbul Kadı Sicilleri.

³ Sicillerde genel olarak iki tür şahitlik yer almaktadır. Biri ispat vasıtası olarak bilinen kayıtların muhtevasında o kaydın konusuyla alakalı olan şahittir. Diğerisi ise yukarıda ifade ettiğimiz gibi kayıtların sonunda şühüd, şühüdül-hâl, udülül-müslimîn, şühüdül-udul tabirleri ile bulunan mahkeme kaydıyla ilgili şahitlerdir ki kayıtların sonunda bulunmaktadır. Şühüdül-hâl, Kadıların, davalara bakmak üzere veyahut kâtiplerin vakaları kayda almak için yaptıkları oturumlarda dava ve kayıtlara bir heyet halinde mevcudiyetleri kayıtlarda önemle işaret edilen ayrıca sicile kaydedilen karar ve vakaların altında isimleri olan üç, beş, altı ve bazen daha fazla sayıdaki şahitlerdir. Bunlar, hukuki anlamda mahkemede bir jüri heyeti görevini üstlenmemektedirler. Bu şahitler iki önemli işlevi yerine getiren kişilerdir. Bu iki işlevden birincisi, mahkemede görülen davaya o andaki izleyiciler olarak mahkemenin açık yapıldığının şahitleridir. İkincisi bunlar, ilgili dönemin şartları gereği mahkemenin resmi kayıtları yanında ileride aynı olayın bir kez daha, herhangi bir sebeple gündeme gelmesi halinde bilgilerine başvurulacak şahitlerdir. Osmanlı mahkemelerinde meclis-i şer’de veyahut tescil zamanında bir gelenek olarak genellikle şühüdül-hâl bulunmuştur. Yalnız, bahsettiğimiz bu şahitlerin seçilmesi gelişigüzel yapılmayıp, mahalledeki ileri gelenler, yaşlı, tecrübeli ve itibarlı kişiler tercih edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Habib, *h.1008-1009/m.1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyeye Sicilinin Tasnifi ve Fıkıh İlmi Açısından Tahlili*, 602-650; Hülya Taş, “Osmanlı Kadı Mahkemesindeki “Şühüdül-Hâl” Nasıl Değerlendirilebilir?”, *Bilgi* 44 (Kış 2008): 25-44; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimai Tarihi*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1974), 1: 404-405; Rıfat Özdemir, “Ankara Esnaf Teşkilatı (1785-1840)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986): 165-166.

yorum yapılmaksızın hatta imla kurallarına aykırı yazılan kelimeler bile yorumlanmadan, sicilde nasıl yazılıyorsa, o şekilde bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Örneğin, sicilde “Elif maksure” ve “ye” harfleri karışık bir şekilde yazılmıştır. Birçok yerde “alâ, mûmâ-ileyh, iştirâ, Mustafâ, ilâ” kelimelerinde “elif maksure” yerine şu şekilde مومي اليه، علي vs. “ye” harfi yazılmıştır. Sicil kayıtlarının rahatlıkla okunabilmesi için orijinal kayıtlardaki harflerin eksik noktalama işaretleri matbu metinde konulmuştur.⁴

1. Talak ve Mehr-i Muaccel

28B/313. اقر الرجل المدعو عبيد بن رجب المصرى بمحضر الرجل المدعو الحاج محمد بن سلم المغربى الساكن الان بقصبة رشيد بان الحاج محمد المزبور قد كان زوج لي ابنته البكر المراهقة المدعوة مباركة الساكنة الان بقصبة المرقومة على مهر معجل قدره خمسون ديناراً تام الوزن والعيار نافذا في جميع البلاد والامصار على ان يسلم المهر المعجل المرقوم اليه في رشيد المسطورة ليصرفه الى حوايجها المهمة ومصالحها اللازمة وعلى مهر مؤجل قدره ثلثون ديناراً مزبوراً نعتة بشرط ان سكن معها في بيت ابيتها الحاج محمد المومى اليه ولايخرجها من البيت المزبور ما دامت تحت نكاحه ولم ادخل عليها ولم اسلم اليه واليه بشيء من المهرين المزبورين فلان قد طلقها طلاقاً ثلاثاً بحيث صارت مطلقة منى بالطلاق التلث ما لى حق عليه وعليها ولا لهما فى ذمتى حق بوجه من الوجه وسبب من الاسباب اقراراً صحيحاً شرعياً مصدقاً من قبل الحاج محمد المرقوم وجاها وشفاهاً جرى ذلك وحرر فى 1008.

28B/313. Mısırlı Recep oğlu Ubeyd, şimdi Reşit kasabasında oturan Magripli Selem oğlu Hacı Mehmet'in mahzarında ikrar etti: Adı geçen Hacı Mehmet mezkûr kasabada sakine olan Mübareke isimli bakire ve ergen kızını benimle standart ölçülü ve bütün şehirlerde geçerli olan dinar üzerinden 50 dinar muaccel ve 30 dinar müeccel mehir karşılığında evlendirmişti. Zikredilen muaccel mehri, kızın gerekli ihtiyaçları için harcamak maksadıyla, adı geçen kasabada ona teslim etmemi ve kızıyla evli olduğum sürece onun evinde oturup oradan başka bir yerde oturmamamı şart koşmuştu. Adı geçen kızla halvet-i sahihaya girmedim ve kıza ve babasına mezkûr mehirlerin hiçbirisinden herhangi bir şey vermemişimdir. Binaenaleyh adı geçen Mübareke'yi üç talak ile boşadım. O artık benden üç talak ile boşanmıştır. Mübareke ve babasının zimmetinde hiçbir hakkım yoktur ve onların da benim zimmetimde hiçbir vecih ve

⁴ Detaylı inceleme için aşağıdaki tezin sicil metni kısmına müracaat ediniz. Habib, *h.1008-1009/m.1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyeye Sicilinin Tasnifi ve Fıkah İlmi Açısından Tahlili*, 602-930.

sebeple hakları yoktur. İlgili ikrar, sahih ve şer'î olup, mezkûr Hacı Mehmet tarafından yüz yüze sözlü olarak tasdik edildi. Bu ikrar 1008 yılında gerçekleşip kaleme alındı.

2. Muhalea ve İbra

60A/661. خالعت عینی بنت ارسلان من محلة ریحان پاشا بیروسة المحروسة مع زوجها علی بن احمد وهو خالغ معها علی مهرها المعقود علیه نکاحها مبلغا قدره خمسة الاف درهم فضی رایج فی الوقت وعلی نفقة عدتها وعلی جمیع دعاویها المتعلقة بحقوق الزوجية مخالعة صحیحة شرعية فصارت هی مبانة منه بحيث لاتحل له الا بعقد جدید وصادق مستانف ثم ابراء كل واحد منهما ذمة الاخر عن جمیع الدعاوی والخصومات ابراء عاما قاطعا للنزاع اقرارا صحیحا شرعیا وهو صدقها وجاها وشفاهها جرى ذلك وحرر فی اواسط شهر ربیع الاخر سنة تسع والالف.

60A/661. Bursa Vilayeti'nin Reyhan Paşa Mahallesi'nden Arslan kızı Ayni, kocasından nikâhta aldığı mehri -mehr in miktarı, ilgili dönemde rayiç 5000 gümüş dirhemdir- kocasına geri verme, iddet nafakası ve zevciyet hukukuna müteallik bütün davalardan vazgeçme karşılığında muhalea yoluyla kocası Ali oğlu Ahmet'ten boşandı. Bu muhalea yoluyla boşanma sahih ve şer'îdir. Artık Ayni, kocasından ayrılmıştır. Kocasına helal değildir. Ancak yeni nikah akdi ve yeni mehir ile helal olur. Sonra her ikisi bütün dava ve çekişmelerden husumete son verici ve ortadan kaldıracı bir şekilde birbirlerinin zimmetlerini ibra ettiler. Bu ikrar, sahih ve şer'î olup kocası tarafından yüz yüze sözlü olarak tasdik edildi. İlgili ikrar, 1009 yılı Rebiülevvel ayının ortalarında gerçekleşip kaleme alındı.

3. Mahkeme Tarafından Küçük Çocuğa Nafaka Takdir Edilip Annesine Borçlanma İzni Verilmesi

54B/599. فرض وقدر الحاكم لنفقة الصغير المدعو حسين بن الحاج حميد ولكسوته ولحوایجه اللازمة كل يوم من تاريخه ستة دراهم بطلب امه رابعة بنت محمود علی ابيه الحاج حميد المزبور فرضا وتقديرا صحیحين شرعيين واذن لها بصرف المبلغ المزبور وبلاستدانة وقت الضرورة وبالرجوع لدى الظفر اذنا صحیحا شرعیا جرى ذلك وحرر.

54B/599. Hâkim, Hacı Hamid oğlu Hüseyin isimli küçük çocuğun nafaka, kisve ve gerekli ihtiyaçları için annesi Mahmut kızı Rabia'nın talebiyle ekteki tarihten itibaren günlük 6 dirhem belirleyip babası mezkûr Hacı Hamid'in üzerine farz ve takdir etti. Bu belirleme ve takdir etme sahih ve şer'îdir. Akabinde hâkim, Rabia'ya belirlenen

meblağı harcamasına, ihtiyaç duyduğunda borç almasına ve tahsil imkanını elde ettiği zaman mezkûr Hacı Hamid'e rücu etmesine izin verdi. Bu izin sahih ve şer'îdir. İlgili hüküm gerçekleşip kaleme alındı.

4. Mahkeme Tarafından İddette Olan Kadına Nafaka Takdir Edilip Ona Borçlanma İzni Verilmesi

4B/35. فرض وقدر الحاكم الموقع اعلاه لنفقة فخر المحذرات فخري بنت محمد الشهير بقزل اشق المعتدة الحامل من مطلقها عمدة الاماجد حسن چاوش ابن عيسى القائد السلطاني ولساير حوايجها المهمة كل يوم من تاريخه بذيله عشرة دراهم فضية رايجة في الوقت الى ان يضع حملها على مطلقها حسن چاوش المشار اليه بطلب المرأة المومي اليه واذن لها بالاستدانة وقت الضرورة وبالرجوع عليه وقت الظفر فرضا واذنا صحيحين شرعيين وانما وقع هذا الفرض والتقدير بعد ان اخبر انها حامل منذ اربعة اشهر قبل تاريخ الكتاب وان هذا المقدار لازم لها وان القائد المرقوم موسر قادر على اداء ذلك المفروض اخبارا صريحا مرعيا حرر في التاريخ المذكور.

4B/35. Kayıtta imzası bulunan hâkim, boşanma iddetinde olan Kızıl Aşk diye bilinen hamile kadın Mehmet kızı Fahri'nin talebiyle, nafaka vs. önemli ihtiyaçları için, kendisini boşayan Ümdetü'l-emâcid⁵, Kâid-i sultani⁶ İsa oğlu Hasan Çavuş'un üzerine dirhem belirleyip miktarını takdir etti. Dirhem miktarı, ekteki tarihten itibaren her gün ilgili dönemde geçerli olan 10 gümüş dirhem olup doğumla sona erecektir. Ayrıca hâkim kadına zaruret duydukça borç almasına ve tahsil imkanını elde ettiği zaman boşayan kocasına rücu etmesine izin verdi. Bu belirleme ve izin sahih ve şer'îdir. Bu belirleme ve takdir etme, kadının ilgili kayıt tarihinden dört ay önceden itibaren hamile olduğu, mahkemeye sarıh ve mer'i bir haberle bildirildikten sonra gerçekleşti. Bu miktar, kadın için gereklidir ve adı geçen şahıs, takdir edilen dirhemi ödemeye kadirdir. Bu karar bahsi geçen tarihte kaleme alındı.

5. Köle Azadı (Gönüllü Azat)

10B/99. اقر فخر التجار زائر بيت الله الملك الغفار الحاج محمد بن شعبان بانه قد اعتق وحرر عبده ومملوكه حافظ هذا الكتاب رضوان بن عبد الوهاب الابليج الاصفر الازرق الطويل الشاب وفي رأسه اثر الجرح وفي فخذة اليسرى علامة الجراحة الروسي الماسقوي حسبة الله الملك الرحيم و حسنة لروح رسوله الكريم عليه افضل الصلوات واكمل التسليم ورغبة لما قال النبي المختار من اعتق رقبة مؤمنة اعتق الله بكل عضو منها عضوا

⁵ En şerefli kimselerin başı.

⁶ Sultanın komutanı.

منه من النار اعتاقا وتحريرا صحيحين شرعيين فصار هو حرا كساير الاحرار الاصليين له ما لهم وعليه ما عليهم فلم يبق لاحد عليه حق سوى حق الولاة الثابت للموالي على العتقاء جرى ذلك.

10B/99. Fahrü't-Tüccâr Şaban oğlu Hacı Muhammed (zbg⁷) ikrar etti: Berrak, sarı tenli, mavi gözlü, uzun boylu, genç, başında ve uyluğunda yara alameti bulunan Rusya uyruklu Moskovalı Abdulvehhâb oğlu Rıdvan isimli kölesini, Allah rızası ve Peygamber Efendimizin ruhunu hoşnut etmek için efendimizin “Kim ki mü'min bir köleyi âzat ederse o kölenin her organına karşılık Allah da onun bir organını cehennem ateşinden âzat eder” hadisine uyararak azat etmiştir. Bu azat etme sahih ve şer'îdir. Artık adı geçen Rıdvan da asıl özgürler gibi özgürdür. Onların lehinde ve aleyhinde olan her şey onun için de geçerlidir. Bundan sonra Rıdvan'ın üzerinde mevlasının bağıllık hakkı dışında (bu hak, Mevlaların âzat ettikleri kölelerin üzerinde olur) kimsenin hiçbir hakkı kalmamıştır. Bu ikrar gerçekleşti.

6. Mükâtebe Yoluyla Köle Azadı

62B/688. اقر علمشاه چلبى ابن خضر الساكن بمحلة سعدى فقيه بيروسة المحروسة بانه قد كاتب عبده ومملوكه حامل هذا الكتاب پياله بن عبد الله الافلاقى على خدمة عشرة سنين متواليات بشرط ان يخدمه على وجه الاطاعة والامانة وعلى عدم الابق والخيانة وهو قبل الكتابة المزبورة والتزم باقامة امرها على الشروط المكتوبة كتابة وقبولاً صحيحين شرعيين اقراراً صحيحاً شرعياً وهو صدقه وجاها وشفاهها جرى ذلك وحرر فى التاريخ المزبور.

62B/688. Bursa Vilayeti'nin Sadi Fakih Mahallesi'nde sakin olan Hızır oğlu Alem Şah Çelebi ikrar etti: İşbu kayıt sahibi, Eflaklı Abdullah oğlu Piyale isimli kölesini mükâtebe yoluyla belirli bir hizmet karşılığında, hainlik yapmaksızın firar etmeden dürüst bir şekilde boyun eğerek hizmet etmesi şartıyla âzat etmiştir. Hizmet müddeti, 10 sene ardışıktır. Mezkûr köle de, bu mükâtebe yoluyla azadı kabul edip, yukarıdaki şartlara riayet ederek hizmeti yerine getirmeyi üstlendi. Bu mükâtebe ve kabulün her ikisi sahih ve şer'îdir. Mukırrın ikrarı sahih ve şer'î olup mukarrun-leh tarafından yüz yüze sözlü olarak tasdik edildi. İlgili ikrar, bahsi geçen tarihte gerçekleşip kaleme alındı.

⁷ Zâyirü beytillahi'l-meliki'l-ğaffâr.

7. Tedbir (Ölüme Bağlı Azat) Yoluyla Köle Azadı

14A/137. أقر زائر بيت الله الحرام الساعي بالصفاء بين الركن والمقام الحاج مصطفى بن يوسف من محلة عطار حسام من محلات مدينة بروسة حماها الله عن الأفات الى يوم القيامة بانه قد دبر عبده ومملوكه حامل هذا الكتاب كيوان بن عبد الوهاب الاوسط قامة الاقرن حاجبا الازرق عينا الشاب وفي رجله اليمني اثر الجراحة الروسي تدبيرا مطلقا قائلًا بانه اذا مت فانت حر فمتى قضى مولاه المومى اليه نحبه ولقي ربه يصير هو حرا من ثلث مال مولاه المزبور اقرارا صحيحا شرعيا.

14A/137. Bursa mahallelerinden ‘Attâr Hüsâm Mahallesi’nden (hayk⁸) Yusuf oğlu Hacı Mustafa (zbhsrm⁹) ikrar etti: İşbu kayıt sahibi, kısa boylu, mavi gözlü, bitişik kaşlı, sağ ayağında yara alameti bulunan ve genç olan Rusyalı Abdulvehhâb oğlu Keyvan isimli kölesini, tedbir (ölüme bağlı azat etme) yoluyla “Ben ölünce sen hürsün” cümlesini beyanla âzat etmiştir. Mezkûr mevlası vefat edip rabbine kavuştuğu zaman mevlasının malının üçte bir kısmından özgür olur.¹⁰ Bu ikrar, sahih ve şer’îdir.

8. Vakfiye (Para Vakfı)

31B/344. الحمد لوليه والصلاة على نبيه محمد وآله وصحبه وبعد فهذه حجة مضمونها عن ذكر ما اقر واعترف في مجلس الشرع الشريف النبوي الرجل المدعو سيد نبي بن السيد ولي من محلة عزب بيك بروسة بانه قد وقف وحبس بنية صافية حسبة الله العظيم جميع مبلغ معين قدره الف درهم وخمسمائة درهم فضي رايح في الوقت وسلم الى من نصبه متوليا عليه لاجل التسجيل وهو بكر بن محمد الامام وهو تسلم منه تسليما وتسلم صححين شرعيين وشرط ان يستفيد ويتربح المبلغ المرقوم بالاستغلال الشرعي والاسترباح المرعى على ان يكون ربح كل عشرة دراهم عشرها في كل عام فما حصل من ربح المبلغ المرقوم يصرف الى عوارض محلة الاجه خرقة بروسة المحروسة شرطا صحيحا شرعيا فلما تم امر الوقف المزبور من الجانبين حكم الحاكم الموقع اعلاه

⁸ Hamâhâllah ‘ani’l-âfât ilâ yevmi’l-kıyâme.

⁹ Zâyirü beytillahi’l-harâm, es-sâ’î bi’s-safâ beyne’r-rükni ve’l-makâm.

¹⁰ Sicildeki ilgili kayıtlara bakıldığında uygulanan köle âzadı usullerinden “tedbîr” usulü hemen ikinci sırada yer almaktadır. İslam hukukuna göre Bir kimse kölesini kendisinin ölümünden sonra hürriyetine kavuşmak üzere âzat edebilir. Bu âzat, kölenin mevlası henüz hayatta iken kölesine “ben ölürsem hürsün” ya da “ben öldükten sonra kırk gün içerisinde hürsün” demesiyle gerçekleşmektedir. Söz konusu usulle özgürlüğüne kavuşanlara “müdebber köle” denilmektedir. Mevlasının vefatından sonra hürriyete kavuşacaktır. Ancak şu var ki ölüme bağlı âzat, bazı yönlerden vasiyet hükmünde olduğu için kölenin değeri terekenin üçte birini aşmıyorsa ayrıca mirasçılardan da rızası gereklidir. Mirasçılardan razı olmadığı durumlarda ise köle yine hürriyetine kavuşur; fakat üçte biri aşan kısmı onlara ödemek mecburiyetindedir. Bkz. İbrahim Halebî, *Mülteka’l-ebhur*, thk. Vehbi Süleyman Ğavci Âlbânî, (Beyrut: Müessestü’r-Risâle, 1409/1989), 1: 310; Mehmet Akif Aydın - Muhammed Hamidullah, “Köle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 26: 247; Habib, *h.1008-1009/m.1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer’iyye Sicilinin Tasnifi ve Fıkıh İlmi Açısından Tahlili*, 57-59. Detaylı bilgi için ilgili tezin Tasnif bölümünden “ölüme bağlı âzat” kayıt numaralarını takip ederek metne müracaat ediniz.

دام عزه وعلاه بصحة ووقفية المبلغ المرقوم ولزومه على رأي من يراه من الائمة المهتدين رضوان الله عليهم اجمعين فصار المبلغ المرقوم وقفا لازما مؤبدا بو ووقفيه به سجل اقچه سى ويرمكين بورايه كتب النمشر.

31B/344. Allah'a hamdolsun ve Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'e (sas), âl ve ashabına salat-ü selam olsun. Bu bir hüccet olarak muhtevası şundan ibarettir: Bursa Vilayeti'nin Azeb Bey Mahallesi'nden Seyyid Veli oğlu Seyyid Nebi isimli şahıs, meclis-i şer'-i şerîf-i nebevide şöyle ikrar ve itirafta bulundu: Temiz bir niyetle Allah rızası için ilgili dönemde rayiç 1500 gümüş dirhem vakfedip vakfin tescili için mütevellî tayin ettiği cami imamı Mehmet oğlu Bekir'e teslim etmiştir. O da teslim almıştır. Bu teslim etme ve teslim alma sahih ve şer'îdir. Adı geçen vâkıf, vakfettiği parayla, şer'î istiğlal yönteminin onu on (%10)¹¹ metodu kullanılarak, elde edilen kar Alaca Hırka Mahallesi'nin avarızını için harcanmasını şart koşmuştur. Bu şart sahih ve şer'îdir. Zikredilen vakfin işlemi her iki taraftan tamamlandıktan sonra kayıta imzası bulunan hâkim (diva¹²) hidayete eren imamlardan (raa¹³) söz konusu vakfi sahih ve lazım gören imamın görüş ve içtihadına dayanarak vakfin sıhhat ve lüzûmuna hükümetti. Artık zikredilen meblağ, lazım ve ebedi olarak vakıf malıdır. Bu vakfiye, tescil ücreti verildikten sonra sicil defterine kaydedilmiştir.

9. Vakfiye (Gayri Menkul Vakfı)

45B/491. الحمد لوليه والصلاة على نبيه محمد وآله واصحابه وبعد فهذه حجة صحيحة شرعية ووثيقة صريحة مرعية يعرب مضمونها عن ذكر ما اقرت واعترفت فى مجلس الشرع الشريف المرآة المدعوة فاطمه بنت بهرام من محلة شكر خواجه بيروسة المحروسة بانها قد وقفت وحبست حسبة الله العظيم ورغبة لثوابه الجسيم ما هو لها وملكها وذلك جميع المنزل الكائن بالمحلة المرقومة الحاوى على بيت سفلى وصفة تحتها سرداب وعلى غرفة وفرن وخابيتى ماء وكنيف ومحوطة المحدود بوقف المرحوم على الحلاج وبملك سفر بن رمضان وبالطريق العام والخاص بجملة حدوده وكافة حقوقه اولاً على نفسه النفيسة ما دامت روحها فى جسده انيسة ثم على فقراء المدينة المنورة وقفا وحبسا صحيحين شرعيين ثم سلمته الى من نصبته متولياً عليه لاجل التسجيل وهو فخر الاقران احمد

¹¹ İncelediğimiz sicilde bey' bi'l-istiğlal uygulamasında kira ücreti değişik bir şekilde geçmektedir. Kayıtlarda satış bedelinin %2.85, %5.88, %10, %10.62, %11.5, %12, %12.15, %12.5, %15'ine kira verilmektedir. Ancak bu yüzdelerden ağırlıklı olarak %10 kullanılmaktadır. Binaen aleyh ilgili Osmanlı döneminde bey' bi'l-istiğlal akdinde genel olarak kâr oranı, %10 olmuştur denilebilir. Detaylı bilgi için bkz. Habibullah Habib, "Osmanlı Devleti'nde Kredi ve Finans Yöntemi Olarak Bey' Bi'l-İstiğlal'ın Uygulanması (1008-1009/1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyeye Sicili Örneği", 5. *Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı Üçüncü Kitap İktisat-Finans-İşletme*, ed. Dr.Öğr.Üyesi Osman Akgül (İstanbul: Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu (UDEP), 2020). 61-66.

¹² Dâme 'izzuhu ve 'alâh.

¹³ Rıdvânullahi 'aleyhim ecma'in.

بيك بن پروانه وهو تسلمها منها على الوقفية تسليمًا وتسلمًا صريحين مرعيين اقرارًا مصدقًا من قبل المتولى المومى اليه وجاها وشفاها فلما تم امر الوقف المزبور من الجانبين حكم الحاكم الموقع اعلاه المتوقع رضاه مولاه دام عزه وعلاه بصحة ووقفية المنزل المزبور ولزومه بعد ان صدرت من الواقف المرقوم دعوى الرجوع عن وقفها محتجة بعدم اللزوم عند الامام الاعظم والهمام الاقدم وامتنع المتولى المزبور عن الرد متمسكا باللزوم عند الهمامين الامامين والصاحبين القمقامين حكما صحيحا شرعيا عالما بالخلاف بين الائمة الاشراف فصارت المنزل المرقوم وقفا لازما مؤبدا جرى ذلك وحرر فى ذى القعدة الشريفة لسنة ثمان و الف.

45B/491. Allah'a hamdolsun ve Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'e (sas), âl ve ashabına salat-ü selam olsun. Bu kayıt, sahih ve şer'î bir delil, açık ve mer'î bir vesikadır. Bursa Vilayeti'nin Şeker Hâce Mahallesi'nden Behram kızı Fatıma isimli kadın ikrar etti: Mülkiyeti kendine ait olan bir yerleşim mekânını Allah rızası için muazzam sevap kazanmak arzusuyla vakfetmiştir. Yerleşim mekânı, adı geçen mahallede olup bir alt kat oda, sofa altında serdâb, bir özel oda, fırın ve iki su varili içermektedir. Yerleşim mekânı, rahmetli Ali el-Hallaç Vakfı'na, Ramazan oğlu Sefer'in mülküne, umumi ve özel yola sınırdır. Yerleşim mekânını bütün sınır ve haklarıyla birlikte öncelikle ruhu cesedinde olduğu sürece (hayatta olduğu müddetçe) kendi kıymetli nefesine sonra Medine-i Münevvere'nin fakirlerine vakfetmiştir. Bu vakıf sahih ve şer'îdir. Vâkıf, vakfın tescili için vakfettiği yerleşim mekânını müteveli tayin ettiği fahrü'l-akrân Pervane oğlu Ahmet Bey'e teslim etmiştir. O da söz konusu mevkufu teslim almıştır. Bu teslim etme ve teslim alma işlemi açık ve mer'îdir. İlgili ikrar, adı geçen müteveli tarafından yüz yüze sözlü olarak tasdik edildi. Mezkûr vakfın işlemi, her iki taraftan tamamlandıktan sonra vâkıf ilgili vakfın İmam Azam Ebu Hanife'ye göre lazım olmadığına dayanarak yaptığı vakfından rucû' etmek istediğinde mezkûr müteveli Sahibeyn'e (İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed) göre söz konusu vakfın lazım olduğuna dayanarak mevkufu iade etmek istemeyince, kayıтта imzası bulunan hâkim, ilgili konu hakkında imamların arasındaki ihtilaf ile alakalı bilgi sahibi olmasıyla beraber söz konusu vakfın sıhhat ve lüzûmuna hükümetti. Bu hüküm sahih ve şer'îdir. Artık mezkûr bahçe lazım ve ebedi olarak vakıf malıdır. Bu vakıf işlemi 1008 Zilkade ayında gerçekleşip kaleme alındı.

10. Bey' Bat¹⁴ ve Vekâlet

68A/752. اقر واعترف في مجلس الشرع الشريف الرجل المدعو احمد شيخ شجاع الوكيل الشرعى بالاقرار بالبيع الاتى ذكره عن قبل زوجته المدعوة عايشة بنت يوسف الثابت وكالته عنها بشهادة حسين بن عبدى وموسى بن سيدى بانها قد باعت من حامل هذا الكتاب الحاج ابراهيم بن پرى وهو اشترى منها ما هو لها وملكها وتحت تصرفها الى حين صدور هذا العقد منها وذلك جميع الحديقة الواقعة فى قرية الحاج عوض باشا عن توابع بروسة المحميّة المشتملة على بيتين سفليين وبيت علوى وجميع اشجار مثمرة وغير مثمرة المنتهية حدودها بملك محمد بن عبد الرحمن وبملك محمد بن حسن وبملك على بن محمد وبملك محمد عطاء الله بجملة الحدود وكافة الحقوق بثمان معين مقبوض قدره احد عشر درهم واربعة مائة درهم فضى رايح الوقت بيعاً واشتراءً باتين صحيحين شرعيين مشتملين على الايجاب والقبول من الطرفين اقرارا صحيحا شرعيا فصدقه الحاج ابراهيم المزبور تصديقا وجاها وشفاهها جرى ذلك وحرر فى اواسط شهر رجب المرجب سنة تسع والف.

68A/752. Aşağıda zikredilecek olan bey' akdinin ikrarı için karısı Yusuf kızı Ayşe tarafından şer'î vekil tayin edilen ve vekâleti Abdi oğlu Hüseyin ve Seydi oğlu Musa'nın şahitlikleriyle sabit olan Ahmet Şeyh Şücâ, meclis-i şer'-i şerifte ikrar ve itiraf etti: Müvekkilesi, işbu kayıt sahibi Piri oğlu Hacı İbrahim'e mülkiyeti kendine ait ve bu akdin gerçekleşmesine kadar tasarrufunda olan bir bahçesini satmıştır. Bahçe, Bursa Vilayeti'nin Hacı İvaz Paşa Köyü'nde olup iki alt kat oda, bir üst kat oda, meyveli ve meyvesiz ağaçları ihtiva etmektedir. Yerleşim mekânı, Abdurrahman oğlu Mehmet'in mülküne, Hasan oğlu Mehmet'in mülküne, Mehmet oğlu Ali'nin mülküne ve Muhammed Atullah'ın mülküne sınırdır. Bahçeyi, bütün sınır ve haklarıyla birlikte belirli ve kabzedilen semen karşılığında satmıştır. Semen miktarı, ilgili dönemde rayiç olan 111 gümüş dirhemdir. Bu bey' kat'î, sahih ve şer'î olup icap kabulü içermektedir. Mukırrın ikrarı, sahih ve şer'î olup mezkûr Hacı İbrahim tarafından yüz yüze sözlü olarak tasdik edildi. İlgili ikrar ve tasdik 1009 yılı Recep ayının ortalarında gerçekleşip kaleme alındı.

¹⁴ Bey' bât, kesin satış demektir ki bey' bi'l-vefâ ile bey' bi'l-istiğlâl mukabilinde kullanılır. Bazen de bey' bi'l-hıyar mukabili olarak da istifade edilir. Yani kesin ve dönüşü olmayan bir satıştan ibarettir. Hiçbir şart, anlaşmazlık ve hıyar olmaksızın gerçekleşecek akitten sonra gerçekleşir. Bey' bat, bey' bât ve bey' şer'î kelimeleriyle yapılarak ilgili dönemde en çok uygulanan bey' akdidir. Bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, (İstanbul: Bilmen Basımevi, 1967), 6: 8. Detaylar için söz konusu tezin Tasnif bölümünden kayıt numaralarını takip ederek konuyla ilgili olan metne müracaat ediniz.

11. Bey‘ Mutlak¹⁵ ve Tasdik İçin Vekâlet

29B/323. من السبت 25 رمضان

اقرت عوض بنت محمد بانها قد باعت من حاملة هذا الكتاب زليخا خاتون ابنة الاكوز وهي اشترت منها ما هو لها وملكها وذلك جميع المنزل الواقع بمحلة خواجه حسن بذيل بروسة المحروسة الحاوي على بيت سفلى وصفة وبيت سفلى آخر وخايبية ماء وكنيف ومحوطة المحدود بحديقة على القصير من الطرفين وبالطريق الخاص من الطرفين الآخرين ومقاطعة ارضه في كل سنة مائة درهم وثلاثة عشر درهما فضايا بجملة الحدود والحقوق بثمن معين مقبوض قدره ثمانية آلاف درهم فضي رايح في الوقت بيعا واشتراء صحيحين شرعيين اقرارا مصدقا من قبل زوجها محمد بن احمد الوكيل بالتصديق عن قبلها الثابت وكالته بشهادة محمود بن ابراهيم وداود بن عبد الله.

29B/323. Ramazan 25 Cumartesi

Mehmet kızı İvaz ikrar etti: İşbu kayıt sahibi Alagöz kızı Züleyha Hatun’a mülkiyeti kendine ait olan bir yerleşim mekânını satmıştır. Yerleşim mekânı, Bursa Vilayeti’nin Hâce Hasan Mahallesi’nde olup bir alt kat oda, sofa, diğer bir alt kat oda, su varili, tuvalet ve avluyu içermektedir. Yerleşim mekânının iki tarafı Kısa boylu Ali’nin bahçesine ve diğer iki tarafı özel yola sınırdır. Yıllık 113 gümüş dirhem mukataası olan yerleşim mekânını, bütün sınır ve haklarıyla birlikte, belirli ve kabzedilen semen karşılığında satmıştır. Semen miktarı, ilgili dönemde rayiç olan 8000 gümüş dirhemdir. İlgili satım akdi sahih ve şer‘î bir akittir. Bu ikrar, adı geçen müşterinin tarafından söz konusu ikrarı tasdiki için vekil tayin edilen ve vekâleti İbrahim oğlu Mahmut ve Abdullah oğlu Davud’un şهادetleriyle sabit olan kocası Ahmet oğlu Mehmet tarafından tasdik edildi.

¹⁵ Bey‘ mutlak, aynın deyin karşılığı satılmasıdır. Yani mutad bir şekilde gündelik hayatta yaygın olarak halk arasında yapılan satış muamelesinden ibarettir. Bu akit bir malı semen (alış-veriş zamanında geçerli olan semen) karşılığında derhal satmakla meydana gelir. Bkz. Bilmen, *Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 6: 8; Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhü’l-İslâmî ve edilletuhu*, 4. Baskı (Dımişk: Dârü’l-fıkr, t.s.), 5: 3600.

12. Bey' bi'l-vefâ¹⁶

40B/432. اقر خليل بن بلال بانه قد باع ببيع الوفا من حسن بن محمد المتولي على وقف علي رض قرية وادي مس(?) من توابع قضاء ايرادي وهو اشترى منه بالبيع المزبور ما هو بمال الوقف المرسوم وذلك جميع المنزل الكائن بمحلة شكر خواجه ببروسة المحروسة الحاوي علي بيت سفلى واصطبل و ماء جار المحدود بملك آسيه خاتون وبملك عبد الله وبالطريق العام وبالطريق الخاص بجملة الحدود بثمن معين مقبوض قدره الفا درهم فضي والاجل من يوم تاريخه الى ثلثين يوما.

40B/432. Bilal oğlu Halil ikrar etti: Vadi Mis (?) Köyü'nde bulunan Ali (rz) vakfının mütevellisi Mehmet oğlu Hasan'a mülkiyeti kendine ait olan bir yerleşim mekânını bey' bi'l-vefâ tarikiyle satmıştır. Müşteri, yerleşim mekânını mezkûr vakfin malıyla satın almıştır. Yerleşim mekânı, Bursa Vilayeti'nin Şeker Hâce Mahallesi'nde olup bir alt kat oda, ahır ve akarsuyu içermektedir. İlgili yerleşim mekânı, Asiye Hatun'un mülküne, Abdullah'ın mülküne, umumi yola ve özel yola sınırdır. Yerleşim mekânını bütün sınırlarıyla belirli ve kabzedilen semen karşılığında satmıştır. Semen miktarı, 2000 gümüş dirhemdir. Müddeti, ekteki tarihten otuz güne kadardır.

13. Bey' bi'l-İstiğlâl¹⁷ ve Kefâlet

45B/494. اقر حسين بن بكر بانه قد باع من حامل كتاب محمد بن ممي وهو اشترى بماله بطريق الاستغلال ما هو له وملكه وذلك جميع المنزل الواقع في محلة چوقر ببروسة المنتهى حدوده الى ملك بهرام بن عبد الله وبملك امر الله البواب وبملك محمد چلبى القلانسي والطريق العام بثمن قدره ثلاثة آلاف درهم فضي ثم استاجر منه وهو آجره اياه وبعد التخلية من غرة شهر تاريخه الى تمام سنة كاملة باجرة معينة قدرها في تلك المدة ثلثمائة وخمسة وسبعون درهما مزبورا نعته ثم كفلت فاطمه بنت يوسف كفالة حاوية على الامر والقبول جرى ذلك في غرة ذي الحجة لسنة ثمان والف.

¹⁶ Bu Satım akdi on birinci yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan bir akittir. “Satım ile rehin akdinin karışımı olup rehin yönü ağır basan bu akid nevinde paraya ihtiyacı olan bir kimse malını belli bir para karşılığı alıcıya satmakta, alıcı verdiği para iade edilinceye kadar maldan faydalanmakta, para iade edildiğinde ise malı iade etmektedir. Diğer bir ifadeyle bey' bi'l-vefâ, bir malı parasını iade edince geri almak şartıyla bir kimseye satmaktır”. Ali Bardakoğlu, “Bey’”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınlar, 1989), 6: 19; Bilmen, *Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 6: 7.

¹⁷ Bey' bi'l-istiğlâl, bir kimsenin bir malını bizzat kendisi kiralamak üzere birisine vefaen satmasıdır. Diğer bir ifadeyle satıcının, bir malını alıcıdan kiralamak şartıyla vefaen satmasına bey' bi'l-istiğlâl denir. Bey' bi'l-istiğlâl daha sonraki dönemlerde Hanefî mezhebindeki akitlere ilave edilen bir satım akdidir. 16. Yüzyılın sonlarında Osmanlı'da bir finans yöntemi olarak halk arasında ve vakıflarda yoğun bir şekilde uygulanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Bilmen, *Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 6: 8; Habib, “Osmanlı Devleti'nde Kredi ve Finans Yöntemi Olarak Bey' Bi'l-İstiğlâl'ın Uygulanması (1008-1009/1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyeye Sicili Örneği”, 57-62.

45B/494. Bekir oğlu Hüseyin ikrar etti: İşbu kayıt sahibi, Memi oğlu Mehmet'e mülkiyeti kendine ait olan bir yerleşim mekânını bey' bi'l-istiğlal tarikiyle satmıştır. Adı geçen müşteri kendi malıyla satın almıştır. Yerleşim mekânı, Bursa'nın Çukur Mahallesi'nde olup, Abdullah oğlu Behram'ın mülküyle, Emrullah el-Bevvâb'ın mülküne, Mehmet Çelebi el-Kulansı'nın mülküne ve umumi yola sınırdır. Semen miktarı, 3000 gümüş dirhemdir. Sonra satıcı, sattığı yerleşim mekânını kiralamak istediğinde, alıcı yerleşim mekânını tahliye ettikten sonra satıcıya ekteki ayın ilk gününden itibaren tam bir seneye kadar belirli ücret karşılığında kiraya vermiştir. Kira miktarı, vasfı zikredilen dirhem üzerinden 375 dirhemdir. Sonra Yusuf kızı Fatıma kefil oldu. Bu kefalet icap kabulü içermektedir. Bu ikrar 1008 yılı Zilhicce ayının ilk gününde gerçekleşti.

14. Şahsın Mahkemeye Gelmesine Kefil Olma ve Kefile Kefil Olma

83B/934. كفل حسين بن محمد عن محلة على پاشا ببروسة المحروسة بنفس حسين بن خسرو والتزم باحضاره عند الطلب بطلب غريمه المدعو اسمعيل بن عيسى كفالة صحيحة شرعية ثم كفل سليمان بن عبدى عن المحلة المزبورة بنفس كفيل المزبور حسين بن محمد والتزم باحضاره غب الطلب بطلب غريم المزبور التزاما صحيحا شرعيا.

83B/934. Bursa Vilayeti'nin Ali Paşa Mahallesi'nden Mehmet oğlu Hüseyin, Hüsrev oğlu Hüseyin'in hasmı İsa oğlu İsmail'in talebiyle, mezkûr Hüsrev oğlu Hüseyin'in nefesine kefil olup, talep edildiğinde onu mahkemeye ihzar etmeyi üstlendi. Bu kefalet sahih ve şer'îdir. Sonra mezkûr hasmın talebiyle ismi geçen mahalleden Abdi oğlu Süleyman, adı geçen kefil Mehmet oğlu Hüseyin'in nefesine kefil olup, talep edildiğinde onu mahkemeye ihzar etmeyi üstlendi. Bu üstlenme, sahih ve şer'îdir.

15. Şahitlik ve Tedbir Yoluyla Köle Azadı

5B/44. شهد في مجلس الشرع الشريف ومحفل الدين المنيف عمدة الاماجد والاعيان پيري چاوش ابن محمد زيد مجده والحاج محمد بن مصطفى وحسين بن عبد الله بمحضر من بيرام المنكر للقضية الآتي ذكرها المتوفى ابوه المرحوم مصطفى بن محمد الاصيل عن نفسه الوكيل بالقضية المذكورة عن قبل امه قمر بنت عبد الله وهى الوصي على ابنها الصغير المدعو محمد ابن المرحوم المرقوم بعد ثبوت وكالته عنها بما هو طريق الثبوت شرعا غب الاستشهاد المسبوق بالدعوى الصحيحة الشرعية الصادرة عن حافظ الكتاب رضوان بن عبد الوهاب الافرق الاشهل الطويل الشاب الروسي الاصل بان اباه المرحوم المرسوم مصطفى قد اقر لدينا واعترف عندنا حال حياته وكمال صحته وعقله بانّه قد دبر عبده رضوان المدعي المذكور تدبيرا مطلقا وهو في ملكه قانلاً بانه اذا مت فانت

حرّ شهادة صحيحة شرعية مقبولة بعد جعل شرائط قبولها مرعية فحكم الحاكم الموقع اعلاه المتوقع رضاء مولاه بعقته من ثلث مال مولاه المومى اليه و هو داف بقيمته حكما صحيحا شرعيا.

5B/44. Meclis-i şer'î şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfte 'umdetü'l-emâcid ve'l-a'yân¹⁸ Mehmet oğlu Piri Çavuş (zm¹⁹), Mustafa oğlu Mehmet ve Abdullah oğlu Hüseyin, aşağıdaki davanın münkiri olan Bayram'ın huzurunda şahitlik ettiler: Rahmetli Mehmet oğlu Mustafa kendi tarafından asâleten ve karısı (mezkûr rahmetlinin küçük çocuğu Mehmet'in vasisi) Abdullah kızı Kamer tarafından vekâleten (ki ilgili dava için vekâleti şer'î tarikle sabit olmuştur) işbu kayıt sahibi seyrek dişli, ela gözlü, uzun boylu, yiğit ve Rusyalı Abdülvehhâb oğlu Rıdvan isimli, mülkiyetinde olan kölesini sıhhati ve akli başında ve henüz hayattayken tedbir yoluyla "ben ölünce sen hürsün" cümlesiyle âzat ettiğini bizim huzurumuzda ikrar ve itirafta bulundu. Bu şahitlik, sahih, şer'î, mer'î ve makbuldür. Şahitlerin şahitliği kabul olduktan sonra kayıta imzası bulunan hâkim (mrm²⁰) mezkûr kölenin adı geçen sahibinin malının üçte birinden azat olmasına hükümetti. Bu hüküm, sahih ve şer'îdir. Rıdvan da o malın kıymetini ödedi.

16. Vekâlet, Satım Akdi ve Şahitlik

37B/405. اقر واعترف مولانا رمضان افندى ابن جار الله الوكيل بالاقرار بالبيع وقبض الثمن الآتى ذكرهما عن قبل زوجته المدعوة فاطمه بنت محمود الثابت وكالته عنها بشهادة محمد بن شعبان ومحمد بن احمد بان مؤكلته المرقومة قد باعت من حامله هذا الكتاب فاطمه بنت حسين وهى اشترت منها ما هو لها وملكها وذلك جميع المنزل الواقع بمحلة على باشا من محلات بروسة المحروسة الحاوى على بيتين سفليين وغرفة وخاوية ماء وكنيف ومحوطة ذات اشجار مثمرة المحدود بوقف المرحوم على باشا وبملك بالى بن وبملك البقال وبالطريق العام بجملته الحدود والحقوق بثمن معين مقبوض قدره ستة الاف درهم فضى رايح فى الوقت بيعا واشترى صحيحين شرعيين اقرارا مصدقا من قبل سليمان بن محمد الوكيل بالتصديق عن قبل المشتريه المرقومة الثابت وكالته بشهادة الشاهدين المرقومين تصديقا وجاهها وشفاهها جرى ذلك وحرر فى اوائل شهر ذى القعدة الحرام سنة ثمان والى.

37B/405. Zikredilecek olan bey' ve semeni kabzı için zevcesi Mahmut kızı Fatıma tarafından vekil tayin edilen ve vekâleti Şaban oğlu Mehmet ve Ahmet oğlu Mehmet'in şehadetleriyle sabit olan Carullah oğlu Mevlâna Ramazan Efendi ikrar etti: Adı geçen müvekkili, işbu kayıt sahibi Hüseyin kızı Fatıma'ya mülkiyeti kendine ait

¹⁸ Ayan ve en şerefli kimselerin başı.

¹⁹ Zîde mecduhu.

²⁰ el-mutevekki'rida'a mevlâh.

olan bir yerleşim mekânını satmıştır. Yerleşim mekânı, Bursa mahallelerinden Alipaşa Mahallesi'nde olup iki alt kat oda, bir özel oda, su varili, tuvalet ve avluyu içermektedir. Yerleşim mekânı, Ali Paşa Vakfı'na, Bali'nin mülküne, Bakkal'ın mülküne ve umumi yola sınırdır. İlgili yerleşim mekânını bütün sınır ve haklarıyla birlikte, belirli ve kabzedilen semen karşılığında satmıştır. Semen miktarı, ilgili dönemde rayiç olan 6000 gümüş dirhemdir. İlgili bey' sahih ve şer'îdir. Mukırrın ikrarı, adı geçen müşteri tarafından tasdik için vekil tayin edilen ve vekâleti adları geçen şahitlerin şهادetleriyle sabit olan Mehmet oğlu Süleyman tarafından yüz yüze sözlü olarak tasdik edildi. Bu ikrar, 1008 yılı Zilkade ayının başlarında gerçekleşip kaleme alındı.

17. İbra ve Muhâlea

84A/937. خالعت المرأة المدعوة فاطمة بنت حسين الساكنة بمحلة قورد اوغلي من محلات بروسة المحروسة بانها قد خالعت مع زوجها المدعو ابراهيم بن محى وهو خالع معها على مهرها المؤجل المعقود عليه نكاحها وهو الف درهم فضي عثماني وعلى نفقة عدتها وعلي ساير دعاويها عليه مخالعة صحيحة شرعية فصارت هي مبانة منه بحيث لا تحل له الا بعقد جديد وصداق مستأنف ثم ابراء كل واحد منهما ذمة الآخر عن جميع الدعاوي والمطالبات والايمان والمخاصمات عموماً خصوصاً عن المدعوى المتعلقة بالخلع المزبور ابراءً عاماً قاطعاً للنزاع ورافعاً للمخاصمات جري ذلك وحرر في اليوم الخامس عشر ذي الحجة الحرام سنة تسع والف.

84A/937. Bursa Vilayeti'nin mahallelerinden Kurtoğlu Mahallesi'nde oturan Hüseyin kızı Fatıma isimli kadın, işbu kocası Muhyi oğlu İbrahim'den nikâhta belirlenen müeccel mehir (miktarı, 1000 Osmanlı gümüş dirhemidir), iddet nafakası ve kocasının aleyhinde olan bütün davalardan vazgeçme karşılığında muhâlea yoluyla boşandı. Bu muhâlea, sahih ve şer'îdir. Artık Fatıma kocasından ayrılmıştır. Şöyle ki kocasına helal değildir. Ancak yeni nikah akdi ve yeni mehir ile helal olur. Sonra her ikisi, bütün dava, husumet, yemin ve taleplerden özellikle mezkûr muhâleaya ilişkin davalardan birbirlerinin zimmetlerini çekişmeyi ortadan kaldırıncı ve husumete son verici bir şekilde ibra ettiler. İlgili ikrar, 25. Zilhicce 1009 tarihinde gerçekleşip kaleme alındı.

18. Borç, Karz-ı Şer'î, Rehin ve Kefalet

42A/447. اقر ولى بن محمد بان عليه وفي ذمته لحامل هذا الكتاب ابراهيم بن پير على مبلغا قدره تسع آلاف درهم فضي رايح في الوقت ثمانية آلاف درهم منه من الدين الشرعى والباقي وهو الف درهم من ثمن الجوق المشتري موجلا عليه غير القرض من غرة شهر تاريخه بذيله وان منزله في محلة كرسجى قزى ببروسة المحروسة الحاوى على بيتين سفليين وصفة واصطبل وخايبية ماء ومحوطة ذات اشجار مثمرة المحدود بملك

الحاج يوسف بن عبد الله وبملك راضيه خاتون وبالطريق العام من الطرفين بجملة الحدود رهن مقبوض عنده لاجل الدين المذكور اقرارا صحيحا شرعيا وكفل رضوان بن عبد الله كفالة صحيحة شرعية.

42A/447. Mehmet oğlu Veli ikrar etti: İşbu kayıt sahibi Pir Ali oğlu İbrahim'e ilgili dönemde rayiç 9000 gümüş dirhem borcum var. 8000 dirhemi karz-ı şer'iden bakiyye 1000 dirhemi karz dışında ekteki ayın ilk gününden itibaren müeccel olarak ince pamuklu kumaş semeninden oluşmaktadır. Bursa Vilayeti'nin Keresteci Kızı Mahallesi'nde olan yerleşim mekânı, borç karşılığı olarak İbrahim'in nezdine rehin bırakılmıştır. İlgili yerleşim mekânı, iki alt kat oda, sofa, ahır, su varili ve meyveli ağaçları içermektedir. Yerleşim mekânının bir tarafı Abdullah oğlu Hacı Yusuf'un mülküne, Raziye Hatun'un mülküne ve diğer iki tarafı umumi yola sınırdır. Mukırrın ikrarı, sahih ve şer'îdir. Borcun tahsili için Abdullah oğlu Rıdvan kefil oldu. Bu kefalet sahih ve şer'îdir.

19. Şahitlik ve Emanet

77A/850. يوم الاربعاء 6 من شهر ذي القعدة الشريفة لسنة تسع و الف

شهد في مجلس الشرع الشريف محمد خليفه بن محمد وحافظ چلبى بن واحمد چلبى بن پرى ومصطفى بن محمد المحضر من المدعويين علي واخيه محمد ابني محمد الذي هو شقيق ووارث للمدعوة عائشة بنت سنان المتوفاة في محلة قواقلي بداخل حصن بروسة المحروسة غب الاستشهاد الصادر عن فخر القضاة المتشرعين عمر افندي بن جعفر الوكيل الشرعي بالخصوص الاتي بيانه عن قيل اختها سالحة وامها فاطمة بنت الحاج احمد بان المتوفات المزبورة قد اقرت عندنا واعترفت بين يدينا حال صحة اقرارها شرعا قبل تاريخه منذ سبعين عاما جميع ما في يدها وتحت تصرفها من النقود والعقار والمنقولات والامتعة المتنوعة والملبوسات وكل ما يطلق عليه اسم المال من ذوات القيم والامثال ملك محض وحق صرف للموكلتين المزبورتين وان يدي فيها يد امانة ووكالة لا يد ملك واصالة ولامدخل لي فيها وجها من الوجوه و سبب من الاسباب شهادة صحيحة شرعية محكمة بموجبها بعد مراعاتها جرى ذلك وحرر في التاريخ المزبور.

77A/850. Çarşamba, 6 Zilkade 1009

Aşağıda zikredilecek olan hususa dair Bursa kalesindeki Kavaklı Mahalle'de vefat eden Sinan kızı Ayşe'nin kardeşi Saliha ve annesi Hacı Ahmet kızı Fatıma taraflarından şer'î vekil tayin edilen Fahrü'l-kuddâti'l-muşerri'in Cafer oğlu Ömer

Efendi'den şahit istenildiğinde, Mehmet oğlu Mehmet Halife, Hafız Çelebi, Piri oğlu Ahmet Çelebi ve Mehmet el-Muhzır oğlu Mustafa meclis-i şer'î-i şerîfte, ismi geçen müteveffanın öz kardeşi ve varisi Mehmet'in oğulları Ali ve Mehmet isimli şahısların huzurunda şöyle şahitlik ettiler: Yukarıda ismi geçen müteveffa, şer'î açısından ikrarının sahih olduğu zamanda bizim yanımızda şöyle ikrar ve itiraf etti: 70 seneden beri elimde ve tasarrufumda olan nakit para, gayrimenkul, menkul, farklı metâ' ve giyecekler gibi mislî ve kıyemî malların tamamı, isimleri geçen müvekkilelerin asıl mülkü ve halis haklarıdır. Bu mal üzerindeki benim elim (hâkimiyetim) emanet ve vekâlet elidir. Mülk ve asalet eli değildir. Herhangi bir şekilde ve vesileyle o malda benim bir dahlim yoktur. Bu şahitlik, sahih ve şer'î olup riayet edildikten sonra ona göre hüküm verildi. Bu hüküm, yukarıda geçen tarihte gerçekleşip kaleme alındı.

20. Hibe, Vekâlet ve Şahitlik

7B/67. يوم الاحد ————— د جمادى الآخرة

اقرّ في مجلس الشرع الشريف ومحفل الدين المنيف زائر بيت الله الحرام الساعي بالصفاء بين الركن والمقام الحاج مصطفى بن حسام الثابت وكالته بالاقرار بالهبة الآتي ذكره عن قبل فخر المحذرات مهلقا بنت عبد الله بشهادة الحاج سنان بن عبد الله و ابراهيم بن الحاج عوض بان موكلته المذكورة قد وهبت ومنحت لبنتها حاملة هذا الكتاب ذخر الموقرات اسميخان بنت حسن جميع المطبخ من منزلها الكائن بمحلة انبياء اوغلى بمدينة بروسة المحروسة المحدود بملك الرجل الشهير ببيك على چلبى وبملك مولانا ابراهيم چلبى ابن الحاج عيسى وبملك عثمان چلبى وبالطريق العام بجملة التوابع واللواحق وكافة المرافق والطرائق هبة صحيحة شرعية مشتملة على شرايط صحتها شرعا وانّ الموهوب لها المزبورة قد قبضت والتهبت المطبخ المرقوم تاما كاملا اقرارا صحيحا شرعيا وصدقه محمد چلبى ابن المصطفى الوكيل بتصديق القضية المحكية عن طرف اسميخان المسفورة بعد ثبوت وكالته عنها بما هو طريق الثبوت شرعا تصديقا وجاها وشفاهها تحريرا في اواسط جمادى الآخرة.

7B/67. Fahrü'l-muhzerât Abdullah kızı Muhlika tarafından, ileride zikredilecek olan hibe konusunu ikrar etmek için vekil tayin edilen ve vekâleti Abdullah oğlu Hacı Sinan ve Hacı İvaz oğlu İbrahim'in şهادetleriyle sabit olan Husâm oğlu Hacı Mustafa (zbhsrm²¹), meclis-i şer'î şerif ve mahfil-i din-i munîfte ikrar etti: Mezkûr müvekkili, işbu kayıt sahibi olan kızı zuhrü'l-mûkerât Hasan kızı İsmihan'a yerleşim mekânından bir mutfağını hibe etmiştir. Yerleşim mekânı, Bursa Şehri'nin Enbiya Oğlu Mahallesi'nde olup Bey Ali Çelebi demekle meşhur bir şahsın, Hacı İsa oğlu Mevlâna

²¹ Zâyirü beytillahi'l-harâm, es-sâ'î bi's-safâ beyne'r-rükn ve'l-makâm.

İbrahim Çelebi'nin ve Osman Çelebi'nin mülklerine ve umumi yola sınırdır. İlgili Mutfağı bütün müstemilat ve haklarıyla birlikte hibe etmiştir. Bu hibe, sahih ve şer'î olup hibenin sıhhat şartlarını içine almaktadır. Bağışta bulunan kişi de bağışlanan mutfağı tamamen kabzetmiştir. Mukırrın ikrarı, sahih ve şer'îdir. Bu konuyu tasdik etmek için ismi geçen İsmihan tarafından vekil tayin edilen Mustafa oğlu Mehmet Çelebi vekâleti şer'î sübut yoluyla sabit olduktan sonra mukırrın ikrarını yüz yüze sözlü olarak tasdik etti. Bu kayıt, Cemaziülahirin ortalarında kaleme alındı.

21. İcâre (Kira) Akdi

48A/521. أجر احمد چلبى بن مصطفى المتولى بالجامع الكبير ببروسة من موسى بن محمد وهو استاجر منه ما هو من الوقف المرقوم و ذلك جميع الحمام الواقع بقرب الجامع المزبور المستغنى عن التحديد لشهرته فى مكانه باجل معلوم من غرة شهر تاريخه بذيله لسنة كاملة باجرة معينة قدرها فى كل يوم اثنا وعشرون درهما على ان يؤدى اليه اجرة كل شهر عند انقضائه بحسابه ايجارا واستيجارا صحيحين شرعيين.

48A/521. Bursa'da bulunan Camii Kebir Vakfı'nın mütevellisi Mustafa oğlu Ahmet Çelebi, Mehmet oğlu Musa'ya mülkiyeti mezkûr vakfa ait olan hamamı, belirli bir müddet için belirli bir ücret mukabilinde ücreti her ayın sonunda ödemesi şartıyla kiraya verdi. Hamam, mezkûr camiin yakınında olup kendi bölgesinde bilindiğinden sınırlarını beyan etmeye gerek duyulmamıştır. Hamamın kira süresi, ekteki ayın ilk gününden itibaren tam bir seneye kadardır. Kira miktarı, günlük 22 dirhemdir. Bu kira akdi sahih ve şer'îdir.

22. Vasi Atanması

29B/324. نصب الحاكم مصطفى بيك بن عبد الله الراجل وصيا على الصغيرة امينه بنت قره حسن لضبط اموالها المنتقل اليها من ابيها المزبور وهو قبل الوصاية المرقومة.

29B/324. Hâkim, Kara Hasan kızı Emine isimli küçük çocuğa, babasından intikal eden malını koruması için Abdullah er-Râcil oğlu Mustafa Bey'i vasi tayin etti. O da bu vesayeti kabul etti.

Methiye ve Lakapların Tercümesi	
ادام الله تعالى في مسند العز والسعادة	Allahu Teâlâ mutlu ve şerefli makamında daim eylesin
اسكنه الله في دار السلام	Allah selam yurduna yerleştirsın

اسوة اصحاب التحقيق	Tahkik ashabının örneği
اعلم العلماء الاعلام	İleri gelen âlimlerin en bileni
اعلى الاعالي نعمان الثاني عمان المغالي	Yücelerin yücesi, ikinci Numan ve büyük derya
افتخار اعلم العلماء المتبحرين وافضل الفضلاء المتورعين بنبوغ الفضل واليقين	Engin bilgiye sahip âlimlerin en bilenin ve fazilet ve yakinin kaynağı takva sahibi fazılların en faziletlisinin iftihar
افضل الصلوات واكمل التحيات	Salavatların en faziletlisi ve selamların en mükemmeli
حماها الله عن الآفات الى يوم القيامة	Allah onu kıyamet gününe kadar afetlerden korusun
حميت عن الآفات والباءساء	Afet ve belalardan korunsun
حميت عن الآفات والنحوسة	Afet ve zarardan korunsun
حميت عن الضراء والباءسا	Zarar ve belalardan korunsun
الدارج الي مدارج رحمة الباري	Allah'ın rahmet yolunu tutan
دام عزه وعلاه ونال ما يمتتاه في اولاه واخراه	İtibar ve yüceliği daim olsun ve dünya ve ahirette temenni ettiğine nail olsun
دام فضله ورضاه	İyiliği ve hoşnutluğu daim olsun
دام قدره وعلاه	Kadri ve yüceliği daim olsun
الدين المنيف المصون عن التغيير والتحرير	Tahrif ve bozulmadan korunmuş yüce din
ذخر اصحاب السعادات	Saadet sahiplerinin hazinesi
ذخر الاقران والامثال	Akran ve emsallerinin hazinesi
ذخر المدققين	Müdekkiklerin hazinesi
ذخر المدققين العظام	Büyük müdekkiklerin hazinesi
الراجل	Piyade
زائر بيت الله الحرام الساعي بالصفة بين الركن والمقام	Beytullahı'l-haramı ziyaret eden ve safa ve merve arasında sa'y eden
زبدة الاماجد	En şerefli kimselerin seçkini
السراج السلطاني	Sultan kandili
الشهير بالفضل والعلوم	Fazilet ve ilimleriyle meşhur olan
صاحب الخيرات	Hayırlar sahibi
العالم الرباني	İlahi âlim
عليه الرحمة والغفران	Allah'ın rahmeti ve mağfireti üzerine olsun
عمدة ارباب التدقيق	Tetkik erbabının başı

عمدة ارباب العز والاقبال	İzzet ve ikbal erbabının başı
عمدة الاماجد والاعيان	Ayan ve en şerefli kimselerin başı
عمدة المدققين	Müdekkiklerin başı
عمدة الواصلين	Erenlerin rehberi
عين الاعيان	A'yânın kaynağı
فخر الاشباه	Benzerlerinin övücü
فخر الائمة الكلام	Söz sahibi imamların övücü
فخر التجار	Tacirlerin övücü
فخر السادات الفخام	Asil efendilerin övücü
فخر السادات الكرام	Şerefli seyyidlerin övücü
فخر الصلحاء السالكين	Salih sâliklerin övücü
فخر المحذرات	Uyaranların övücü
فخر المدرسين	Müderrislerin övücü
فخر الموقرات	Saygıdeğer insanların övücü
فخر النسوان	Kadınların övücü
فخر الاماثل والاقران	Akran ve emsallerinin övücü
فخر القضاة	Hâkimlerin övücü
القائد السلطاني	Sultanın komutanı
قدس سره	Sırrı mukaddes olsun
قدوة الاقران	Akranlarının rehberi
قدوة الاكارم والاعيان	Ayân ve cömertlerin rehberi
قدوة الفضلاء الفخام الواصل الى رحمة الملك العلام	Meliki'l-'Allâm'ın rahmetine eren büyük fazilet sahiplerinin rehberi
قدوة المدرسين	Müderrislerin rehberi
قرب العارفين	Âriflerin yakını
قطب العارفين اسوة السالكين	Âriflerin kutbu ve sâliklerin örneği
مجلس الشرع الشريف الشامخ العماد و محفل الدين المنيف	Direkleri yüce şer'î şerif meclisi ve yüce dinin mahfili (Şer'î mahkeme)
مجلس الشريعة الزهرا ومحفل الطريقة الغرا	Parlak şeriat meclisi ve nurlu tarikat mahfili
المحضر	Muhzır: Mahkemede dava ile ilgili olanların duruşmada hazır bulunmasını sağlayan kişi

المستعد	İstidatlı
من كل الوجوه اولانا	Her yönden bizim layığımızız
مولى المولى	Efendilerin efendisi

Sonuç

Şer‘iyye sicillerinde muhtelif hukukî uygulamalarla ilgili olan kayıtlara dikkatle baktığımızda Osmanlı Devleti’nde şer‘iyye sicillerinin, gayet sağlıklı bir şekilde tutulup günümüze ulaşmış olduğu ve söz konusu sicillerin, İslam Tarihi ve özellikle fıkıh ilmi tarihi açısından büyük bir önem arz ettiği tespit edilmektedir. Bu sicilleri gerek biçim, gerekse içerik yönünden hakkıyla tanımak ve Osmanlılardaki toplumsal yapıyı ve sosyal süreklilik bakımından devamı olduğumuz neslimizin hukuk ve adalet sahasındaki tecrübelerinden günümüzde faydalanma imkânlarını sunmak için şer‘iyye sicillerine kesinlikle başvurulmasının gerekli olduğu kanaatini taşımaktayız. Sicillerden dikkate değer bir tarih anlatısına ve fıkıh ilminin tatbikiyle ilgili temel teşkil edecek veriler elde etmek önemlidir. Çünkü siciller, fıkıh ilminin teorilerin ötesinde pratikte, kendi muhitinde ve mantığında uygulandığını, adaleti tevzi ettiğini ve özellikle Osmanlı Devleti’nde Hanefi fikhinin, tarihin belli bir döneminde tatbik edildiğini gösteren en bariz vesikalardır. Bu nedenle günümüzde arşivlere daha çok başvurulması gerektiğini vurgulamak istiyoruz. Böyle olmakla birlikte, bu önemli kaynakların değerlendirilmesine ilişkin birçok noktayı tam anlamıyla açıklamış değiliz.

Ancak şer‘iyye sicillerinin bir kısmı Arapça tutulduğu için daha önce ifade ettiğimiz gibi maalesef birçok araştırmacı bunlardan yararlanamıyor. Bu sicillerden yararlanma ve bunların tercümsinin de ayrı bir uzmanlık gerektirdiği kanaatindeyiz. Zira tutulan kayıtlar klasik Arapça olduğu için tercüme ettiğimizde karşılaştığımız zorluklar bize bu fikrin hasıl olmasına sebep oldu. Arapça bilgisinin yanı sıra iyi bir tercüme şarttır.

İncelediğimiz şer‘iyye sicili Arapça ve Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış olup 1049 kayıttan oluşmaktadır. Sicildeki kayıtların %59,39 (623’ü) Arapça ve %40,61 (426’sı) Osmanlı Türkçesi ile kaydedilmiştir.

Sicil, kısmen Rika, Talik, Divanî hatlarla kaleme alınmış olmakla birlikte çoğunlukla hat kurallarına riayet edilmeden bir kayıt içerisinde bile birçok hat türü kullanılmıştır. Bundan dolayı günümüzde siciller üzerine çalışma yapacakların, sicilleri doğru bir şekilde okumak, dizmek ve çevirmek için Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Farsça bilmeleri yanında hat sanatını da belirli bir seviyede bilmeleri gerekmektedir.

Kaynaklar

- Akdağ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*. 2 Cilt. İstanbul: Cem Yayınevi, 1974.
- Akgündüz, Ahmet. *Osmanlı Tarih ve Hukuk İstilahları Kâmûsu*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2018.
- Akman, Mehmet. "İstanbul Kadı Sicillerindeki Arapça Kayıt Örnekleri". *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 8 (güz 2009): 7-22.
- Ârablû, Muhsin Câbirî. *Ferhang-i Istilâhât-ı Fıkıh İslâmî (Der Babı Müâmelât)*. Tahran: Çâphâne-i Sipher, 1362/1983.
- Aydın, Mehmet Akif – Hamidullah, Muhammed. "Köle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26: 246-248. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Barcadurmuş, Şevket. *Bursa Şer'iyeye Sicillerindeki Hicri 1117-1121 Tarih ve 189/412 nolu Defterin İslam Hukuku Açısından Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1989.
- Bardakoğlu, Ali. "Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6: 13-19. İstanbul: TDV Yayınlar, 1992.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuki İslâmiyye ve Istilahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Basımevi, 1967.
- Cerces, Cerces. *Mu'cemü'l-Mustelehâtı'l-Fıkhiyye ve'l-Kânûniyye*. Beyrut: eş-Şirketü'l-âlemiyye li'l-Kitâb, 1996.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. 2. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyatı, 2005.

Güler, İsmail. “Bursa Sicillerinden Arapça Kayıt Örnekleri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/2 (2005): 113-132.

Habib, Habibullah. “Osmanlı Devleti’nde Kredi ve Finans Yöntemi Olarak Bey‘ Bi’l-İstiğlâl’in Uygulanması (1008-1009/1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer‘iyye Sicili Örneği”. 5. *Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı Üçüncü Kitap İktisat-Finans-İşletme*. ed. Dr.Öğr.Üyesi Osman Akgül. 57-71. İstanbul: Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu (UDEP), 2020.

Habib, Habibullah. *h.1008-1009/m.1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer‘iyye Sicilinin Tasnifi Ve Fıkıh İlmi Açısından Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019.

Halebî, İbrahim. *Mülteka’l-ebhur*. Thk. Vehbi Süleyman Ğavci Âlbâni. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1409/1989.

İSAM. İstanbul Kadı Sicilleri.

Kuveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı. *el-Mevsûatü’l-Fıkhiyyeti’l-Kuveytiyye*. 45 Cilt. Kuveyt: Dârü’s-Selâsil, 1404-1427.

Mecmau’l-Lugati’l-Arabiyye. *el-Mu‘cemu’l-Vecîz*. Kahire: el-Metabiu’l-Amiriyye, 2008.

Ömer, Ahmet Muhtar. *Mu‘cemü’l-Lugati’l-Arabiyyeti’l-Muasıra*. 2489-2490. Kahire: Âleme’l-Kütüb, 2008.

Özdemir, Rifat. “Ankara Esnaf Teşkilatı (1785-1840)”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986): 156-181.

Sevim, Sezai - Öcalan, Hasan Basri. *Osmanlı Kuruluş Dönemi Bursa Vakfiyeleri*. İstanbul: Kayhan Matbaacılık, 2010.

Taş, Hülya. “Osmanlı Kadı Mahkemesindeki “Şühûdü’l-Hâl” Nasıl Değerlendirilebilir?”. *Bilgi* 44 (Kış 2008): 25-44.

Yıldız, Kemal - Habib, Habibullah. "16. Yüzyıl Sonları Osmanlı Vakıflarının İktisadi İşlemlerine Dair Hukukî Uygulamalar (1008-1009/1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyeye Sicili Örneği". *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 3/2 (Aralık 2019): 157-178.

Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhu*, 4. Baskı. 11 Cilt. Dımışk: Dârü'l-fıkr, t.s., 7019.